

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

دانشگاه پکن مسلمانان امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

ضمان داروساز در فقه و حقوق ایران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته‌ی الهیات

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عبداله اسدی

استاد راهنما:

دکتر سید امراله حسینی

بهار ۹۹

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

گروه الهیات

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته الهیات

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

ضمان داروساز در فقه و حقوق ایران

دانشجو:

عبداله اسدی

استاد راهنما:

دکتر امراه حسینی

استاد مشاور:

دکتر محدثه معینی فر

بهار ۹۹

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزتر از جانم

که در تمام مراحل زندگی از ایثار و فداکاری صمیمانه و

صادقانه آنها برخوردار بوده ام

تشکر و قدردانی:

در اینجا لازم می دانم از همه کسانی که در انجام این پایان نامه اینجانب

رایاری نمودند، تقدیر و تشکر نمایم.

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیات داوران جلسه دفاع از پایان نامه ارساله (فرم شماره ۱۶)

بدین وسیله گواهی می شود جلسه دفاعیه از پایان نامه عبدالله اسدی کارشناسی ارشد رشته الهیات فقه و حقوق اسلامی تحت عنوان "مسمان داروساز در افقه و حقوق ایران" تاریخ ۹۹/۳/۳ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان نامه با نمره ۳۷ و به حروف مشا کزوه ک م با درجه خوب مورد تایید هیات داوران قرار گرفت

ردیف	نام و نام خانوادگی	دانشگاه یا مؤسسه	سمت
۱	جناب آقای دکتر امواته حسینی	دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)	راهنما
۳	سرکار خاتم دکتر معینی فر	"	مشاور
۳	جناب آقای دکتر نوربان	"	داور
۴	جناب آقای دکتر معماری	"	داور و نماینده تحصیلات تکمیلی

● برجهت وجود استاد راهنمای دوم برای پایان نامه ارساله، یک رتبه با عنوان استاد راهنمای دوم، دین رتبه استاد راهنما اضافه شود

بدینوسیله گواهی می شود
 در تاریخ ۱۳ بابت مقاله مستخرج از پایان نامه ..... نمره به نمره فوق اضافه شد و نمره نهایی نامبرده به ..... به حروف ..... تعیین یافت.
 مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه
 مهر و امضاء

تذکره: این برگه پس از تکمیل، در پایان نامه ارساله درج می گردد

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب محمد علی احمدی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته الکترونیک گرایش مهندسی سیستم‌های مخابراتی که در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۳ از پایان نامه ی خود تحت عنوان طراحی و پیاده سازی سیستم انتقال داده در شبکه های بی سیم با کسب درجه ی کارشناسی ارشد دفاع کرده ام، شرعا و قانونا متعهد می شوم:

۱. مطالب مندرج در این پایان نامه، حاصل تحقیق و مطالعه اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده کرده ام، با رعایت کامل امانت، مطابق مقررات، اقدام به ارجاع در متن و ذکر آن در فهرست منابع و مآخذ نموده ام.
۲. تمامی یا بخشی از این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی به سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. مقالات مستخرج از این پایان نامه کاملا حاصل کار اینجانب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز کرده ام.
۴. از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه (با بیش از ۳ درصد همپوشانی) به مجلات و یا همایش های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
۵. کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بوده و متعهد می شوم هرگونه بهره مندی ویا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد (استادان) راهنما باشد.
۶. در صورت اثبات تخلف و نقض موارد پنجگانه فوق (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

محمد علی احمدی

سوگندنامه دانش آموختگان کارشناسی ارشد دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

به نام خدا

- سپاس ایزد منان را که مرا مشمول الطاف خویش نمود که با طی مراحل تحصیل موفق به اخذ درجه کارشناسی ارشد شوم. به شکرانه این نعمت بزرگ الهی که با امکانات این مرز و بوم، فراهم و نزد اینجانب به امانت گذاشته شده است، در پیشگاه ملت ایران به کتاب آسمانی خود، قرآن کریم، سوگند یاد می کنم که:
- در سراسر زندگی حرفه ای، در راه اعتلای کشور ایران و جامعه بشری به نحو احسن قدم برداشته و در این راه از هیچ تلاشی دریغ ننمایم.
  - در تمام فعالیت های تخصصی، رضای خدا را همراه با صداقت علمی و اجتماعی در نظر داشته و از موقعیت های به دست آمده در جهت رفع مشکلات جامعه استفاده کنم و در همه ی امور، منافع کشور را بر منافع فردی مقدم بدارم.
  - همواره علم و دانش خود را به روز نگاه داشته و در ایفای مسئولیت و تعهدات حرفه ای در حد توان سعی و تلاش خود را به کار گیرم.
  - و اینکه از خداوند علیم توفیق بندگی و پای بندی به مفاد این سوگندنامه را خواستارم و از او می خواهم که مرا در ایفای رسالت علمی و انسانی خویش موفق بدارد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

عبدالرسول
امضاء

نام و نام خانوادگی دانشجو: عمرالم ابراهیمی

عنوان پایان نامه / رساله

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

- بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ..... ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا استاذ راهنما: _____
تاریخ: _____
امضاء: _____

چکیده

بحث ضمان داروساز از موضوعات مهمی است که کمتر به آن پرداخته شده. این در حالی است که دارو با سلامت افراد جامعه مرتبط بوده و تاثیر مهمی بر سلامت افراد جامعه دارد. هرگونه مشکل و یا اشتباه در خصوص کیفیت و سلامت دارو می تواند به فاجعه‌ای جبران ناپذیر ختم شود. با توجه به اهمیت دارو در سلامت افراد جامعه در تحقیق حاضر به بررسی این سوال اساسی و مهم پرداخته شده که مبنای ضمان داروساز در صورت ایراد ضرر در فقه امامیه چیست؟ پایان نامه حاضر با استفاده از روش توصیفی تحلیلی به بررسی موضوع پرداخته شده. نتایج تحقیق بیانگر این امر می باشد که داروساز به عنوان مسئول فنی در داروخانه و ضامن جبران ضرر وارده به بیماران است. اتلاف و غصب، بیشتر در پی هدف جبران خسارت و حمایت از حقوق زیان دیده. مسوولیت حرفه‌ای شامل مسوولیت ناشی از نسخه پیچی و فرآیندهای مرتبط با تهیه، توزیع و تحویل دارو به بیماران طبق مقررات و ضوابط بهداشتی و درمانی می‌شود. حضور در داروخانه، توجه به اصالت داروها، توانایی در ترکیب داروها، بررسی عوارض، تداخل دارویی و دادن مشاوره به پزشکان و بیماران، ارائه کالاهای بهداشتی و درمانی مانند انواع لنزها، پروتزها از دیگر موارد مسوولیت آنها به شمار می‌آید. آنچه ملاک اصلی و شرط اساسی مسوولیت است، استناد خسارت وارده به فعل شخص و عنصر خطا به عنوان شرط اصلی مسوولیت مطرح است، ولی در مواد مختلف قانون مدنی و قانون مجازات اسلامی، مسوولیت ناشی از تسبیب موکول به اثبات تقصیر از ناحیه مسبب شده و عدم تقصیر از موارد رفع مسوولیت معرفی شده است.

کلیدواژه ها: ضمان، داروساز، مسوولیت مدنی، تسبیب، اتلاف، قاعده لاضرر

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

ز ..... چکیده

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- تعریف مساله ۲
- ۲-۱- سؤال‌های تحقیق ۲
- ۳-۱- فرضیه‌های تحقیق ۲
- ۴-۱- سوابق تحقیق ۳
- ۵-۱- روش تحقیق ۳

فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری

- ۱-۲- مفاهیم ..... Error! Bookmark not defined.
- ۱-۱-۲- ضمان ۵
- ۱-۱-۱-۲- تعریف ضمان ۵
- ۲-۱-۱-۲- ضمان در حقوق ایران ۶
- ۲-۱-۲- مسوولیت مدنی ۸
- ۴-۲-۱-۲- مفهوم داروساز ۸
- ۲-۲- مبانی مسوولیت مدنی داروسازان ۹
- ۱-۲-۲- نظریه تقصیر ۹
- ۲-۳-۲- نظریه خطر ۱۳
- ۳-۲-۲- نظریه مسوولیت محض ۱۳

فصل سوم: مبانی فقهی، مصادیق و آثار ضمان (مسوولیت مدنی) داروساز

- ۱-۳- مبانی فقهی مسوولیت مدنی داروساز ۱۹
- ۱-۱-۳- قاعده اتلاف ۱۹
- ۲-۱-۳- قاعده لاضرر ۲۱
- ۳-۱-۳- قاعده تسبیب ۲۱
- ۲-۳- مصادیق مسوولیت داروساز ۲۸
- ۱-۲-۳- عیب دارو ۲۹
- ۲-۲-۳- عدم ارائه اطلاعات لازم در خصوص دارو ۲۹
- ۳-۲-۳- تصرف داروساز در نسخه پزشک ۲۹

۳-۲-۴- تقصیر در شناخت علمی دارو و یا میزان مصرف دارو ۳۱

فصل چهارم: منابع حقوقی و فواید مسوولیت مدنی داروساز

۴-۱-۱- منابع حقوقی مسوولیت مدنی داروساز ۳۵

۴-۱-۱-۴- قانون مسوولیت مدنی ۳۵

۴-۱-۲- قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان ۳۶

۴-۱-۳- قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی الحاقی ۱۳۶۷ .. ۳۸

۴-۱-۴- قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی ۳۹

۴-۲- خسارت ناشی از مسوولیت دارو ساز ۳۹

۴-۳- فواید نظام مسوولیت مدنی ۴۰

۴-۳-۱- بازدارندگی ۴۱

۴-۳-۲- جبران خسارات زیان دیدگان ۴۱

فصل پنجم: جمع بندی، نتیجه گیری و پیشنهادها

۵-۱- جمع بندی ۴۴

۵-۲- نتیجه گیری ۴۵

۵-۳- پیشنهادها ۴۷

فهرست منابع ۴۸

فصل اول: کلیات

۱-۱- تعریف مساله

از منظر فقه و حقوق هیچ کس حق ندارد سلامتی و زندگی دیگران را به خطر اندازد، بنابراین باید فرد احتیاط کرده و از مقررات شغلی خود عدول ننماید، به محض اینکه حقی از بین رفت و زیانی وارد شد، عامل زیان باید آن را جبران نماید، ارتباط بیماران با داروخانه به جهت تهیه داروها و لوازم بهداشتی و غیره مسوولیتی را بر عهده دارو ساز به عنوان مسوول فنی داروخانه میگذارد.

با توجه به مطالب فوق به طور کلی وظایفی به عهده داروساز میباشد که از جمله آنها تحویل داروی سالم، بررسی عدم تداخل دارو، ارائه دستور مصرف صحیح دارو به بیمار، مشاوره صحیح، ترکیب و ارائه صحیح داروهای ساختنی به بیمار و نظارت بر اجرای فعالیت افراد نسخه پیچ و غیره (نژاد مغویه ۱۳۹۴: ۱۴).

بنابراین ماده اول قانون مسوولیت مدنی مقرر میدارد هر کس بدون مجوز قانونی، عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا شهرت تجارتي لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسوول جبران خسارت ناشی از عمل خود میباشد و بر اساس ماده ۲ قانون مربوط به مقررات به امور پزشکی و دارویی، امور فنی داروخانه‌ها باید به وسیله مسوول داروخانه یا پزشک داروساز کنترل شود و بر اساس ماده ۱ همین قانون ایجاد هر نوع موسسه پزشکی نظیر داروخانه می بایست با اجازه و اخذ پروانه مخصوص از وزارت بهداشت و درمان باشد (همان: ۱۰).

۱-۲- سؤال‌های تحقیق

- ۱- مبنای ضمان داروساز در فقه امامیه چیست؟
- ۲- مصادیق ضرر داروساز شامل چه مواردی است؟
- ۳- مبنای ضمان داروساز در حقوق ایران چیست؟

۱-۳- فرضیه‌های تحقیق

- ۱- ضمان داروساز میتواند مبتنی بر قواعد فقهی چون لاضرر باشد.

۲- شامل ضررهای جانی، مالی، جسمی، مادی و معنوی میشود.

۳- جبران خسارات ناشی از صدمات جانی و مالی میباشد.

۱-۴- سوابق تحقیق

در این زمینه تعدادی مقاله و کتاب منتشر شده است که برخی از آنها به اختصار بیان می‌شود:

۱- صالحی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی مسوولیت ناشی از اخفای مضرات دارو و نقش قاعده تحذیر» در این مورد دو مؤلفه اخفای مضرات دارو و نقش قاعده تحذیر مورد بررسی قرار گرفته، در این پژوهش به صورت گسترده نگاهی به مبانی فقهی و حقوقی نشده، در صورتیکه در پژوهش حاضر از نظر فقهی و حقوقی ضمان داروساز مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲- طباطبایی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «مسوولیت مدنی پزشک و داروساز در سقط پزشکی» در این پژوهش مسوولیت مدنی پزشک و داروساز مورد بررسی قرار گرفته ولی پاسخ و بررسی‌ها به صورت کامل صورت نگرفته است، در حالیکه در پژوهش حاضر به بررسی و توضیح کامل ضمان داروساز در فقه و حقوق ایران پرداخته خواهد شد.

۳- علی محمدی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «مقایسه دیدگاههای فقهی مذاهب اسلامی درباره مسوولیت- های حقوقی و کیفری کادر پزشکی» در این پژوهش دیدگاههای فقهی مذاهب اسلامی درباره مسوولیت حقوقی و کیفری کادر پزشکی به صورت مختصر مورد بررسی قرار گرفته است، در حالیکه در مطالعه حاضر به بررسی اموری که باعث ضمان داروساز میشود در فقه و حقوق ایران مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۴- نژاد مغویه (۱۳۹۴) در پژوهشی به عنوان «مسوولیت مدنی داروساز در داروخانه» در این پژوهش مسوولیت مدنی داروساز در داروخانه مورد بحث و گفتگو قرار گرفته است ولی در این پژوهش تنها به مسوولیت و ضمان داروساز در داروخانه پرداخته شده است و از جنبه های دیگر به موضوع پرداخته است، در حالیکه در پژوهش حاضر به بررسی کامل مسوولیت و ضمان داروساز در همه ابعاد پرداخته خواهد شد.

۱-۵- روش تحقیق

روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای است و روش تحقیق اسنادی است.

فصل دوم:

مفاهیم و مبانی نظری

۲-۱- مفاهیم

نخستین و منطقی‌ترین وظیفه، ارائه تعریفی از موضوع مورد بحث است که به کمک آن بتوان همه مصداق‌های موجود یا نو پیدا را شناسایی کرد و نیز از خلط آن با مفاهیم و مصداق‌های مشابه اجتناب نمود. این همان جامعیت و مانعیت است که به عنوان دو عنصر اصلی برای تعریف‌های علمی و منطقی، ضروری دانسته شده است. در این فصل مفاهیم مورد نیاز تحقیق که زیر بنای فصل‌های بعدی تحقیق را تشکیل می‌دهد به تفصیل بیان خواهد شد.

۲-۱-۱- ضمان

در این قسمت به بررسی ضمان پرداخته می‌شود.

۲-۱-۱-۱- تعریف ضمان

ضمان واژه‌ای است عربی. در اشتقاق این واژه سخنان چندی گفته شده است، برخی فقیهان امامیه آن را مشتق از «ضمن» دانسته‌اند و در تأیید سخنانشان گفته‌اند: از همین روی حرف نون در همه مشتقات آن (ضامن، ضمین، مضمون،...) آمده است. برخی دیگر این واژه را مشتق از «ضم» خوانده‌اند و الف و نون پایانی آن را الف و نون زائد دانسته‌اند (ابن قدامه، ۱۴۰۵، ج ۱-۵). به این مطلب در بحث ماهیت ضمان در حقوق ایران باز خواهیم گشت. ضمان را التزام، تغریم، کفالت، پذیرفتن، طی، خلال و اشمال معنا کرده‌اند (دهخدا، ۱۳۲۵، ج ۱؛ فیروزآبادی، ۱۲۹۹، ج ۱؛ جوهری، ۱۹۵۶، ج ۱؛ فیومی، ۱۳۰۲، ج ۱).

ضمان در اصطلاح فقها معانی مختلفی دارد. به جز فقهای حنفی دیگر فقهای اهل سنت ضمان را مترادف کفالت نفس و کفالت مال دانسته‌اند و کفالت را ضمان نامیده‌اند، برخی به جبران خسارت در اتلاف، تعیب و غصب نیز ضمان گفته‌اند، برخی به عهده گرفتن مالی را چه بنا بر قرارداد و چه بدون قرارداد ضمان نامیده‌اند، بعضی به وضع ید برمال چه به حق و چه به ناحق ضمان گفته‌اند، برخی به آنچه به سبب الزامات شارع واجب می‌شود ضمان اطلاق کرده‌اند. (الحنفی الحموی، ۱۹۸۵، ج ۱-۴)

تعریف‌های مختلفی نیز برای ضمان آورده‌اند، از جمله: «رد مثل هالک اگر مثلی باشد و رد قیمت هالک اگر قیمی باشد.» «گرامت تالف» (شوکانی، بی تا، ج ۲-۵) «التزام دین یا احضار عین یا بدن» (قلیوبی، ۲۰۰۸، ج ۱-۲) «پرداخت مثل شیء اگر از مثلیات باشد و پرداخت قیمت شیء اگر از قیمیات باشد» مالکی‌ها ضمان را به

«مشغول بودن ذمه‌ی دیگری به حق» تعریف نموده‌اند (ابی، بی تا، ج ۱-۲). محقق حلی ضمان را پرداخت دین ثابت در ذمه واحضار نفس دیگری تعریف نموده است (محقق حلی، ۱۹۳۰، ج ۱-۲).

با توجه به تعریف های که از ضمان نمودیم، ضمان مشترک لفظی است میان حواله، کفاله و ضمان به مفهوم اخص. به دیگر سخن در حواله و کفاله نیز که از عقود فقهی می باشند، پرداخت دین ثابت وجود دارد (شهید ثانی، ۱۴۰۴، ج ۱-۲؛ ابن همام، ۱۲۱۰، ج ۱-۲؛ باز، بی تا، ج ۱؛ کاسانی، ۱۳۲۷، ج ۱۲). اما آنچه در این مجال از آن سخن می گوئیم، ضمان به مفهوم اخص کلمه است، یعنی ضمان عهدی. ضمان به معنای مطلق اشتغال ذمه، به هر سببی از اسباب است. بنابراین، هر که ذمه اش مشغول به چیزی شود، ضامن آن است.

۲-۱-۱-۲- ضمان در حقوق ایران

قانونگذار ایران در قانون مدنی چهاردهمین عقد معین را ضمان عقدی دانسته و در ماده ۶۸۴ آن را اینگونه تعریف نموده: «عقد ضمان عقدی است که شخصی مالی را که بر عهده ی دیگری است به عهده بگیرد. متعهد را ضامن طرف دیگر را مضمون له و شخص ثالث را مضمون عنه یا مدیون اصلی می گویند.»

قانونگذار ایران در ماده ی ۶۹۸ قانون مزبور از جمله آثار ضمان، بری شدن ذمه ی مدیون اصلی را بر می شمرد و بدین گونه از نظریه ی مشهور امامیه (نقل ذمه به ذمه) پیروی می نماید.

قانون مدنی علاوه بر ضمان نقل ذمه، التزام به تأدیه دین را نیز پذیرفته است که می تواند معلق بر عدم تأدیه دین از سوی مدیون اصلی باشد. علاوه بر ذیل ماده ۶۹۹ قانون مدنی که حسب آن «التزام به تأدیه ممکن است معلق باشد». ماده ۷۲۳ قانون مدنی نیز در این زمینه مقرر می دارد: «ممکن است کسی در ضمن عقد لازمی به تأدیه دین دیگری ملتزم شود در این صورت تعلیق به التزام مبطل نیست، مثل اینکه کسی التزام خود را به تأدیه دین مدیون، معلق به عدم تأدیه او نماید.»

قانون مدنی در مقررات غضب، میان غاصبان به مسوولیت تضامنی قائل است. (قانون مدنی، م ۳۱۷) قانونگذار هر نوع اثبات ید بر مال غیر را بدون مجوز در حکم غضب می داند. ضمان غاصبان و استیلاکنندگان ناروا از مصادیق ضمان قهری هستند. قانونگذار در مواد ۳۹۰ تا ۳۹۳ قانون مدنی یکی از آثار بیع را ضمان درک معرفی می کند. ضمان درک یعنی بایع مسئول مستحق للغير در آمدن مبیع است.

(ماده ۲۴ قانون امور حسبی بیان می دارد: «در صورتی که قیم متعدد بوده و با شرکت همدیگر در اموال محجور تعدی یا تفریط نمایند، هر یک از آنها مسوولیت تضامنی دارند.») همچنان که مشاهده می شود قانون امور حسبی نیز در این ماده مسوولیت تضامنی را بر خلاف قانون مدنی پذیرفته است.

ماده ۲۴۹ قانون تجارت ایران مصوب ۱۳۱۱ درباره مسوولیت تضامنی براتکش، قبول کننده برات و ظهنویس ها در برابر دارنده تصریح دارد. بنابر ماده ۳۰۹ قانون مزبور مبنی بر لازم الرعایه بودن مقررات مبحث

چهارم به بعد برات در سفته، مسوولیت در سفته نیز از نوع تضامنی است. بنابر ماده ۳۱۴ قانون تجارت نیز مقررات مرتبط با ضمانت صادرکننده و ظهرنویس‌ها در برات، شامل چک نیز می‌شود، به دیگر سخن در چک صادرکننده و ظهرنویس‌ها مسوولیت تضامنی دارند. ماده ۱۲۴ قانون تجارت نیز در شرکت‌های تضامنی میان شرکای متضامن در برابر طلبکاران به مسوولیت تضامنی تصریح دارد.

علاوه بر آنچه گذشت، قانون تجارت در باب دهم، بین مواد ۴۰۲ تا ۴۱۱ به ضمانت پرداخته شده است. به نظر می‌آید ماده ۴۰۲ قانون مزبور نیز گرچه ضم ذمه به ذمه را پذیرفته است، اما مبنا را بر مسوولیت تضامنی قرار نداده است، بلکه - آنچنان که در ماهیت ضمان گذشت - طبق روال برخی از کشورهای اروپایی و نیز نظریه مالک، مضمون له فقط در صورتی حق رجوع به ضامن را دارد که به مدیون اصلی رجوع کرده باشد و نتواند طلب خویش را وصول نماید. ماده ۴۰۳ قانون تجارت اصل تضامن را که در مواد ۲۴۹ و ۱۲۴ آمده مورد تاکید قرار داده است. (عرفانی، ۱۳۸۲)

برخی معتقدند باب دهم قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱ شامل مواد ۴۰۱-۴۰۲ و نوع ضمانت ضم ذمه را پیش بینی کرده است: یکی ضمانت ضم ذمه طولی و دیگری ضمانت تضامنی.

ماده ۴۰۲ قانون تجارت در تبیین ضمانت ضم ذمه طولی مقرر می‌دارد: «ضامن وقتی حق دارد از مضمون له تقاضا نماید که بدو به مدیون اصلی رجوع کرده و در صورت عدم وصول طلب به او رجوع نماید که بین طرفین (خواه ضمن قرارداد مخصوص خواه در خود ضمانت نامه) این ترتیب مقرر شده باشد.»

چنان که ملاحظه می‌شود، ضمانت مقرر در این ماده، سبب انتقال دین از مدیون اصلی به ضامن نمی‌شود، بلکه صرفاً ذمه ضامن به ذمه مضمون عنه، ضمیمه می‌گردد. بدین معنا که پس از انعقاد عقد ضمان، علاوه بر مدیون اصلی، ضامن نیز مسوول بدهی وی به مضمون له است.

به نظر می‌رسد ضمانت مذکور در قانون تجارت، متفاوت از ضمانت عهدی در قانون مدنی است. ضمانت عهدی ضمانتی است مستقل از قرارداد اصلی، به دیگر سخن در ضمانت عهدی سخن از ضمانت، موضوع تعهد و قرارداد واقع شده است. بر این مطلب تعریفی که ماده ۶۸۴ قانون مدنی از ضمانت عهدی نموده است اشعار دارد. اما ضمانت مذکور در باب دهم قانون تجارت، ضمانتی است که در ضمن قرارداد اصلی میان دو طرف منعقد می‌گردد، لذا بنابر تصریح ماده ۴۰۸ همین که دین به نحوی از انحا ساقط شد، ضامن نیز بری می‌شود.»

قانون صدور چک نیز در ماده ۱۹ در صورتی که چک به نمایندگی از طرف صاحب حساب صادر شده باشد، صادر کننده و صاحب حساب را متضامناً مسوول پرداخت وجه چک می‌داند.

با توجه به مراتب فوق شاید بتوان گفت: قانونگذار فقط در ضمانت عهدی مذکور در قانون مدنی اصل را بر نقل ذمه و بری شدن مسوولیت مدیون اصلی نهاده است، اما در دیگر موارد، چه ضمانت قهری (ضمان غاصبان، استیلا کنندگان ناروا) و چه اسناد تجاری (برات، سفته، چک) و چه شرکت‌های تجاری (مسوولیت شرکای

متضامن) و چه ضمان در ضمن قراردادی دیگر (ضمانت مذکور در باب دهم قانون تجارت)، نظریه ضم ذمه را پذیرفته است. قانونگذار ایران جهت پیروی از نظریه مشهور امامیه، نظریه نقل ذمه به ذمه را در ضمان عهدهی ترجیح داده است. اما همچنان که ملاحظه می‌شود، در دیگر موارد اگر چند نفر مسوول پرداخت وجود داشته باشند، قانونگذار منعی شرعی در اینکه مسوولین در برابر ذینفعان متضامنا پاسخگو باشند، ندیده و لذا مسوولیت تضامنی را لحاظ نموده است. با این بیان می‌توان گفت: هیچ تعارضی میان ضمان در مواد مختلف قانونی وجود ندارد.

۲-۱-۲- مسوولیت مدنی

مسوولیت مدنی عبارت است از تعهد و الزامی که شخص به جبران زیان وارد شده به دیگری دارد، اعم از این که زیان مذکور در اثر عمل شخص مسوول یا عمل اشخاص وابسته به او یا ناشی از اشیاء و اموال تحت مالکیت یا تصرف او باشد. در هر موردی که شخص موظف به جبران خسارت دیگری باشد، در برابر او مسوولیت مدنی دارد یا ضامن است (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۵۲).

مسئولیت خارج از قرارداد که به آن مسوولیت قهری یا ضمان قهری گفته می‌شود از اوامر و نواهی قانونی حاصل می‌شود به عبارت دیگر مسئولیت قهری هنگامی وجود دارد که بر اثر نقض وظیفه‌ای قانونی زیانی به کسی رسد (حسینی نژاد، پیشین، ص ۱۵)

مسئولیت قراردادی که به آن مسئولیت عهدهی یا ضمان ناشی از عقد نیز گفته می‌شود که عبارت است از مسوولیتی که در نتیجه اجرا نکردن تعهدی که از عقد ناشی شده است بوجود می‌آید، (مسوولیت قراردادی، ریشه قراردادی دارد و متخلف از قرار داد مکلف است خسارت وارده به متعهده را جبران کند) (کاتوزیان، ۱۳۷۶: ۱۴-۱۸).

۲-۱-۲-۴- مفهوم داروساز

داروساز یا دکتر داروساز شخص متخصصی است که در شرکت‌ها و مراکز تحقیقاتی و کارخانجات و داروخانه‌ها در زمینه‌های تحقیقات، فرمولاسیون و تولید محصولات دارویی انسانی و دامی و فرآورده‌های آرایشی و بهداشتی و نیز راهنمایی و ارائه مشاوره به پزشکان و بیماران و مصرف‌کنندگان محصولات آرایشی و بهداشتی فعالیت می‌کند. داروسازان اطلاعات زیادی درباره محصولات فوق دارند و در دانشگاه تحت آموزش قرار می‌گیرند تا مکانیسم‌های گوناگون اثرات، عوارض جانبی و تداخلات و راه‌های بهینه‌سازی آن‌ها را درک کنند. به همین دلیل آن‌ها باید به دانش‌های بسیاری از جمله کالبدشناسی، شیمی و بیوشیمی، فیزیولوژی و پاتوفیزیولوژی، گیاه‌شناسی، سم‌شناسی، آنالیز آشنایی داشته باشند.

داروساز با توجه به نوع کاری که انجام می‌دهد، وظایف مختلفی دارد. داروسازی که در داروخانه فعالیت می‌کند وظایف زیر را بر عهده دارد: